

майбутнє нашої мови, літератури, культури» (з листа від 13.10.68. *Архів сім'ї Сухомлинських*).

Сухомлинський просить порадити, які твори українських письменників, зокрема й Гончара, можна порекомендувати для вивчення у школах Вірменії. У зворотному листі письменник називає свої: «Весна за Моравою», «Ілонка», «Сусіди», також пропонує твори О. Вишні та Ю. Яновського (з листа від 09.01.69. *Архів сім'ї Сухомлинських*).

Майже в усіх листах дописувачі висловлюють бажання зустрітися, познайомитися особисто, запрошують один одного у гості. Але ці плани так і не втілилися в життя. У 1970 р. Сухомлинського не стало, і Гончар приїхав до Павлиша через кілька днів після поховання проститися з педагогом.

Відтак листування В. Сухомлинського з О. Гончаром доводить, що епістолярії є потужним джерелом інформації про життя і творчість педагога, свідчать про його зв'язок з видатним сучасником – письменником Олесем Гончаром. Саме через епістолярії він постає як людина-гуманіст з великим почуттям відповідальності, любові до дітей і своєї справи, любові до України.

Список використаних джерел

1. Василь Олександрович Сухомлинський: до 100-річчя від дня народження: біобібліогр. покажч. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; упоряд.: О. В. Сухомлинська, Л. Д. Березівська, Л. І. Страйгородська та ін.; наук. консультант О. В. Сухомлинська; наук. ред. Л. Д. Березівська; бібліогр. ред. Є. Ф. Демида. Вінниця: Твори, 2018. 395 с. URL: <http://surl.li/mcj1lh> (дата звернення: 15.10.2023).
2. 1918 – народився Олесь Гончар, письменник. *Український інститут національної пам'яті*: офіц. вебсайт. URL: <http://surl.li/ergca> (дата звернення: 15.10.2023).
3. Спогади про Сухомлинського / упоряд. С. П. Заволока. Київ: Рад. школа, 1990. 223 с.
4. Сухомлинський В. Лист до О. Гончара. *В. Сухомлинський: офіційне листування (епістолярний екскурс)*: онлайн-проект / ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського НАПН України. *Facebook*. URL: <http://surl.li/mblok> (дата звернення: 13.10.2023).

СПОГАДИ КОЛЕГ ЯНУША КОРЧАКА ЯК ДЖЕРЕЛО ДОСЛІДЖЕННЯ ЙОГО БІОГРАФІЇ ТА ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Н. О. Якобчук, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики

Цінним джерелом дослідження біографії та педагогічної діяльності видатного польського педагога, письменника, лікаря Я. Корчака є спогади його вихованців та колег. Ці тексти наразі лише запроваджуються до наукового обігу. У 1981 і 1997 рр. вийшли друком книги О. Левіна «Wspomnienia o Januszu Korczaku» (перший том серії «Janusz Korczak. Źródła i Studia») та «Takim go zapamiętałem: Wspomnienia i refleksje o Januszu Korczaku» [1; 2]. У 2015 р. у США опубліковано працю М. Талмедж Шнайдер «Януш Корчак: скульптор дитячих душ», що містить спогади вихованців та вихователів варшавського сиротинця, яких авторці вдалося розшукати в Ізраїлі. У 2019 р. цю працю

перекладено українською мовою [3]. У комплексі опублікованих мемуарів значний інформаційний потенціал мають згадки колег педагога (Егуда Кагане, Клара Ма'айян, Ерна Фрідман Ладор), адже дають можливість дослідити не лише ключові віхи життя Я. Корчака, але й його «педагогіку в дії».

У спогадах Е. Кагане знаходимо детальний опис зовнішності Я. Корчака та притаманні йому риси (любов до дітей, турбота та постійна взаємодія з ними, участь у дитячих іграх, праця разом з вихованцями, емпатія) [3, с. 84]. Також автор детально описав реалізацію на практиці основних складників педагогічної системи діяча: 1) постійне спостереження за дітьми, ведення нотаток; 2) взаємодія «дитина-наставник(aritropus)-вихователь або вчитель-директор»; 3) виховання у дітей прагнення до самовдосконалення, вміння робити вибір (методи парі з Паном Доктором з винагородою, поштових листівок, Суд Справедливості); 4) заохочення дітей до самостійності (участь у редагуванні та виданні газети); 5) ефективна комунікація, взаємна довіра, чіткі правила (використання дошки оголошень); 6) відсутність фізичних покарань. Е. Кагане зазначав, що педагогічним кредо Я. Корчака було переконання «Кожна дитина важлива», а мета – навчити вихованців та колег бути Людьми. На цих чинниках також зосередила увагу Е. Ладор.

Мемуари К. Ма'айян містять ключові постулати педагогічної філософії Я. Корчака. Авторка згадувала, що він був наставником не лише дітей, а й колег, наголосивши на таких порадах педагога для батьків та вихователів:

1) Не давайте своїм дітям того, чого самі не маєте. Дивіться на вашу дитину як на особистість не тільки в майбутньому, а й у теперішньому. Дозвольте їй бути собою;

2) Головне – дозволити дитині мріяти, тому що мрії часто перетворюються на реальність». «Для дітей головне – диво;

3) Кожна людина має право на особисте ставлення та свої права»;

4) Взаємна підтримка. Завдання вихователя – повернути кожному віру, на яку він заслуговує й демонструвати це щодня;

5) Усі мають виконувати доручені їм обов'язки. Праця не буває хорошою чи поганою, але вона має бути виконана;

6) Головне – це досягнення та поведінка, застосування знань на практиці (винагорода за вчинки, а не оцінки);

7) Важливо розвивати у дітей почуття незалежності, вміння самостійно думати, приймати рішення, вільно робити вибір, запитувати;

8) Кожна дитина розвивається зі своєю швидкістю. Це потребує часу. Не думайте, що дитина може бути посередньою чи звичайною [3, с. 118-134].

Зміст спогадів молодих працівників дитячого будинку у Варшаві свідчить, що педагогічна діяльність Я. Корчака була спрямована на формування у дітей та вихователів згаданої установи розуміння складності життя, прагнення вдосконалювати себе і змінювати світ. Свідченням цього стало те, що більшість вихованців педагога досягли вагомих успіхів у житті та мали активну громадську позицію. Мемуари працівників дитячого будинку Я. Корчака дають можливість дослідити особистість Я. Корчака як педагога-новатора, який зміг повернути дітям-сиротам втрачене дитинство.

Список використаних джерел

1. Lewin A. Takim go zapamiętałem : wspomnienia i refleksje o Januszu Korczaku. Wyd. 2-ie. Warszawa : LATONA, 1997. 78 s.
2. Wspomnienia o Januszu Korczaku. T. 1. Janusz Korczak. Źródła i Studia / red. nauk. Aleksander Lewin. Warszawa : Nasza księgarnia, 1981. 405 s.
3. Шнайдер М. Т. Януш Корчак: скульптор дитячих душ. Київ : Дух і Літера, 2019. 200 с.

ЛИСТИ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО ДО ЗАРУБІЖНИХ АДРЕСАТІВ

*О. В. Вишняк, науковий співробітник сектору
сухомлиністики відділу педагогічного джерелознавства та
біографістики*

У межах виконання теми наукового дослідження «Педагогічна біографіка в інформаційному освітньо-науковому просторі України» (2023–2025) досліджено листування В. Сухомлинського із закордонними кореспондентами.

Було виявлено, що цей напрям є малознаним. Однак аналіз опублікованих джерел допоміг знайти інформацію про окремих адресатів педагога. Наприклад, про листування з польським вченим, професором Тадеушем Вілохом (Tadeusz Wiloch) (1927–1995), фахівцем з порівняльної педагогіки, дізнаємося зі статті О. Сухомлинської «Українсько-польські педагогічні впливи в історичному вимірі: випадок В. Сухомлинського». В особистому архіві сім'ї Сухомлинських зберігається 12 копій листів Василя Олександровича до Вілоха. Сухомлинський ділиться з польським колегою міркуваннями про спонтанні і не завжди продумані реформи в загальній середній освіті, що відбувалися у 1960-ті роки в Радянському Союзі, сприйняття їх учительством, розповідає про свої видавничі плани, про свою творчість [1]. Листування допомагає розкрити і характер епохи, і постаті обох кореспондентів.

Привертає увагу і листування В. Сухомлинського з редакторами й рецензентами німецького видавництва «Volk und Wissen» (Берлін), які готували до друку його книгу «Серце віддаю дітям». Це листування налічує 11 листів, які О. Сухомлинська у 2012 р. опублікувала у новому виданні найвідомішої книги педагога [2]. Листи свідчать про непростий шлях порозуміння, про намагання досягнути позитивного результату, тобто якомога швидше оприлюднити у Німеччині книгу «Серце віддаю дітям».

Вивчення, аналіз цих та інших листів буде продовжено в наступному році, а напрацьований матеріал органічно увійде до майбутнього науково-популярного довідкового видання «Василь Сухомлинський і його кореспонденти: вибране листування з коментуванням», яке й підсумує дослідження.

Список використаних джерел

1. Сухомлинська О. Українсько-польсько педагогічні впливи в історичному вимірі: випадок В. Сухомлинського. *Історико-педагогічний альманах* / Ін-т педагогіки НАПН України, Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини, Всеукр. асоц. істориків педагогіки. Умань,